

PARAPSYCHOLOGIE

JACOB JOLIJ

PARAPSYCHOLOGIE

Een zoektocht naar het onverklaarbare

Nieuw Amsterdam

© 2026 Jacob Jolij / Nieuw Amsterdam

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd bestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Tekst- en datamining van (delen van) deze uitgave is uitdrukkelijk niet toegestaan.

*All rights are reserved, including those for text and data mining,
AI training and similar technologies.*

Omslagontwerp Rouwhorst + Van Roon

Foto auteur © Marit Hazebroek

NUR 727

ISBN 9789046829073

www.nieuwamsterdam.nl

Nieuw Amsterdam maakt deel uit van Park Uitgevers

INHOUD

Proloog	7
Vroeger en nu	14
Het spookt hier	65
Dat wist ik al	109
Gluren bij de buren	141
Valsspelen	173
Chaosgoden	227
Hogere sferen	251
Maar waarom eigenlijk?	277
Coda	289
Dankwoord	293
Verantwoording	297

PROLOOG

Luuk is dood

Op een zekere zondagochtend, voorjaar 2023, stuurde Inge, mijn vrouw, mij een sms'je. Zij was beneden het ontbijt aan het klaar-maken, ik was nog even aan het dommelen in bed. 'Wist jij dit?', met daarbij een link naar een nieuwsbericht over het onver-wachte overlijden van de Amsterdamse (maar geboren en geto-gen Achterhoeker) filmjournalist Luuk van Huët. Ik was in één keer wakker.

Luuk was een oude school- en studievriend van me. Ik had hem al jaren niet meer gezien of gesproken, maar meteen was ik weer even terug in de nineties, toen we samen nieuwe muziek ontdekten en maakten, met de nodige geestverruimende mid-delen experimenteerden en lief en leed deelden over onbeant-woorde liefde en mislukte relaties. *Sex, drugs and rock 'n' roll*, zeg maar. Maar ook deelden we een interesse voor het paranormale. Naast verschillende pogingen die we als zestienjarigen deden om onze geest uit ons lichaam te laten treden, hebben we ooit mijn ouderlijk huis bijna in brand gezet bij het maken van voodoo-amuletten volgens een handleiding die we ergens hadden opge-doken. Toen het zelfgeknutselde altaartje waarop de amuletten van magische krachten voorzien moesten worden in de fik vloog door wat al te heftig vlammen de kaarsen hebben we de hele boel in lichte paniek uit mijn slaapkamerraam gegoooid, een spoor van rook nalatend. 'Wat doen jullie daar?' riep mijn moeder naar boven. 'Eh, niks... we zijn gewoon voodoo-amuletten aan het

maken,' stamelde ik. 'O, dan is het goed,' klonk het terug. Het hoogtepunt was misschien wel ons bezoek aan een heuse paranormale beurs, waar we onze ogen uitkeken bij alle mediums, waarzeggers, tarotleggers en kristallen bollen. Later keken we er vaak geamuseerd op terug en memoreerde Luuk het amuletten-incident (tot grote hilariteit van de zaal en minstens zo grote schaamte bij mij) bij mijn bruiloft.

Maar Luuk was dood. Onverwacht en veel te jong. Juist deze zondagochtend had Inge haar LinkedIn voor het eerst sinds jaren aangezwengeld om Luuks contactgegevens te achterhalen, omdat we graag weer eens bij wilden praten. Onze zoon had net een open dag van een kunstopleiding bezocht en was daar zo enthousiast over dat wij hem graag aan Luuk, als gelijkgestemde met de nodige contacten, hadden willen voorstellen. Maar te laat dus. Luuk was net een paar dagen ervoor overleden. Gelukkig kwamen we snel het contactadres van de familie op het spoor. En wat bleek? Nog net op tijd om het afscheid van mijn oude vriend bij te kunnen wonen. Een mooi, indringend afscheid dat hard binnenkwam. Luuks kist werd binnengedragen onder de epische openingsmuziek van *Star Wars* en op dat moment drong het pas echt tot me door dat er niet zomaar iemand in die kist lag, zoals je weleens hebt bij een wat meer generieke uitvaartplechtigheid begeleid door 'Waarheen leidt de weg?' of 'Mag ik dan bij jou?'. Nee, mijn oude schoolvriend was dood en door een godsonmogelijk toeval waren we net op tijd om toch nog afscheid van hem te mogen nemen.

Het heeft me aan het denken gezet. Ik ben geen onbekende met de dood, maar zo onverwacht iemand verliezen uit je eigen vriendenkring is confronterend. De eerste helft van mijn leven zit er ruim op en het Grote Sterven is begonnen, zo spookte het door mijn hoofd. Maar niet alleen dat. Ook het bijzondere toeval dat Inge precies op die bewuste zondag aan het googelen was

geslagen bleef me achtervolgen. Luuk had het fantastisch gevonden, gezien onze gedeelde fascinatie voor het paranormale.

Na de middelbare school zijn Luuk en ik ieder onze eigen weg gegaan – waar Luuk de kant van kunst en cultuur opging, ben ik de wetenschap in gegaan. Een pad dat ik lang geleden al voor me zag. Mijn fascinatie met het paranormale komt namelijk voort uit een bijzondere ervaring die ik als klein jongetje van een jaar of zes gehad heb. Het was tijd om naar bed te gaan en tanden te poetsen. Eenmaal in de badkamer keek ik in de spiegel, maar anders dan op andere dagen bleef ik kijken. En na een tijdje be kroop me een gek gevoel. Kijk ik nou naar mijn spiegelbeeld of ben ik eigenlijk de reflectie en is het jongetje in de spiegel de echte ik? Vanaf het moment van die gekke ervaring wilde ik weten hoe het zit. Wat is er nou echt? Waar zit mijn geest of ziel? In mijzelf? In mijn spiegelbeeld? Ergens anders? En wat is die geest dan? Kan die geest rondspoken, zoals ik las in de boeken over paranormale verschijnselen die ik in grote stapels bij de bibliotheek leende, of in de heuse leergang parapsychologie die ik als vijftienjarige bij het Parapsychologisch Instituut in Utrecht had gekocht? Kortom, het pad naar een carrière als wetenschapper was ingeslagen. Het was nog even zoeken naar de juiste tak van sport. Want onderzoeken hoe de wereld in elkaar zit doe je in een heleboel verschillende vakgebieden. Moest ik natuurkundige worden als ik precies wilde weten hoe de wereld in elkaar zit? Of toch filosoof?

Ik ben na wat academische omzwervingen tot verrassing van de meeste mensen in mijn omgeving in een heel ander vakgebied beland dan de natuurkunde: de psychologie. Maar met reden. Uiteindelijk wilde ik weten hoe het zit met bewustzijn. Wat is dat eigenlijk? Het leek me logisch dat het antwoord te vinden was in het vakgebied dat de geest bestudeert: de psychologie. De studie naar paranormale verschijnselen leek mij als jonge student een

logisch onderwerp voor psychologen. Immers, ‘het paranormale’ gaat bij uitstek over bijzondere vermogens van de menselijke geest. Nu bleek in mijn studie al snel, eigenlijk al na een week, dat ik de psychologie wat verkeerd had ingeschat. Psychologie gaat namelijk over meetbaar gedrag – dingen die je kunt zien en meten met een vragenlijst of hersenscan. Met parapsychologie hoef je al helemaal niet aan te komen. Paranormale verschijnselen, zo leer je al snel binnen de psychologie, zijn onzin. Zinsbegoochelingen, fantasieën of bedrog, of alles tegelijk. Even los van wat ik daarvan vond of vind, zorgde deze heersende opvatting ervoor dat ik die fascinatie voor vreemde verschijnselen maar snel voor me hield. Er mocht dan wel een heuse hoogleraar in de parapsychologie werkzaam zijn aan de Universiteit van Amsterdam, maar zelfs hij waarschuwde me dat een carrière in de parapsychologie ’m niet ging worden.

Binnen mijn studie kon ik gelukkig na wat speurwerk wel mijn ei kwijt: ik stortte me vol overgave op de vraag ‘Wat is bewustzijn nou eigenlijk?’. Hoe kan het dat de elektrochemische processen in een klont grijsroze blubber in je schedel resulteren in ‘ervaringen’, terwijl soortgelijke elektrochemische processen in bijvoorbeeld een banaan dat niet doen? Ik had het geluk dat ik mij op precies het goede moment had aangemeld als eerstejaarsstudent aan de Universiteit van Amsterdam, want het onderwerp bewustzijn begon toen net écht hip te worden in de tak van de psychologie die de relatie tussen hersenprocessen en gedrag bestudeert, de cognitieve neurowetenschap. Ik ben dan ook afgestudeerd en gepromoveerd op hersenonderzoek naar het bewust en onbewust waarnemen van prikkels en heb veel geleerd, ontdekt en gepubliceerd over de hersenprocessen die ten grondslag liggen aan dat mysterieuze bewustzijn.

Desondanks bleef mijn fascinatie voor het onverklaarbare knagen. Gedurende mijn loopbaan van student tot wetenschap-

per heb ik altijd contact gehouden met een van mijn mentoren: professor Dick Bierman – de eerdergenoemde hoogleraar parapsychologie, en iemand die we nog vaak tegen gaan komen in dit boek. Dick deed onderzoek naar al die gekke verschijnselen die ik zo interessant vond. Hij had af en toe hulp nodig, want parapsychologisch onderzoek is wat lastig te organiseren binnen de sceptische muren van de universiteit. Om gegevens te kunnen verzamelen vermom je je parapsychologische experimenten vaak als ‘normale’ proefjes, of als ‘leeropdracht’ voor studenten. Of je vraagt om hulp bij collega’s. Zo kwam Dick regelmatig bij mij op de lijn toen ik eenmaal een vaste baan als universitair docent in Groningen had. Meerdere malen heb ik Dick geholpen door bijvoorbeeld een experiment uit te voeren of te herhalen wanneer hij in Amsterdam daar niet de mogelijkheid toe had. Maar toen gebeurde er iets bijzonders. Vreemde verschijnselen – onzin die je eigenlijk niet kan of mag geloven, zoals deelnemers die onbewust informatie uit de toekomst leken te ontvangen, of kwantumdobbelstenen (apparaten die willekeurige getallen zouden moeten produceren, maar die van slag raakten) – begonnen zich voor te doen in mijn eigen laboratorium, onder mijn eigen ogen.

Mijn oude fascinatie was weer aangewakkerd. Maar niet alleen omdat paranormale verschijnselen intrinsiek interessant zijn. Mijn vakgebied is eigenlijk gebaseerd op een elegante maar ook wat wankelende veronderstelling, namelijk: bewustzijn is te reduceren tot een hersenproces. En die hersenprocessen zijn op hun beurt weer keurig te verklaren met de wetten van de natuurkunde. Als bewustzijn géén hersenproces is, heeft het weinig zin om proefpersonen in een hersenscanner te leggen om te ontdekken hoe bewustzijn werkt. Het idee dat je bewustzijn kunt reduceren tot hersenactiviteit heb ik nooit echt omarmd – ik heb het vooral getolereerd. Maar eigenlijk zou je toch wel iets meer ze-

kerheid willen over zo'n stellige filosofische aanname waar je hele vakgebied op gebouwd is. En laat daar die paranormale fenomenen om de hoek komen kijken. Het idee dat bewustzijn 'gewoon' te verklaren is door biologische processen is wetenschappelijk gezien een goede theorie. Het is immers een filosofische stelling die je kunt ontkrachten en dat maakt het een sterke wetenschappelijke stelling. Als bewustzijn een hersenproces is, dan moet het zich houden aan de wetten van de natuurkunde. Wat nou als je overtuigend kunt laten zien dat bewustzijn zich níét aan de wetten van de natuurkunde houdt? Of dat een 'geest' ook buiten een lichaam kan bestaan? Paranormale fenomenen zijn potentiële tegenvoorbeelden tegen het idee dat je geest is wat je brein doet. Alleen daarom al zijn ze wetenschappelijk gezien enorm interessant voor onderzoekers die het naadje van de kous willen weten over de verhouding tussen lichaam en geest.

Sinds 2011 houd ik me daarom ook weer actief bezig met de parapsychologie. Niet zozeer omdat ik overtuigd ben van het bestaan van wonderen, of omdat ik vind dat de natuurwetenschap een te beperkte blik heeft op de werkelijkheid en radicaal overhoop moet, zoals je weleens leest. Nee, ik wil gewoon graag weten hoe de geest zich verhoudt tot de wereld. De resultaten uit mijn eigen onderzoek waren en zijn voor mij voldoende redenen om verder te kijken dan alleen de hersenscanner en de magnetische hersenstimulator om mijn ideeën over bewustzijn te verbreden. En, eerlijk is eerlijk, ook mijn persoonlijke ervaringen spelen een rol. Gekke verschijnselen achtervolgen mij al mijn hele leven. Natuurlijk kan ik die als volleerd psycholoog netjes verklaren of wegredeneren, maar voorspellende dromen, voor-gevoelens die uitkomen en bijzonder toeval, zoals het verhaal van mijn oude schoolvriend Luuk laat zien – het is mij allemaal niet vreemd. Ik ga niet ontkennen dat die ervaringen een belangrijke rol spelen in mijn interesse voor het controversiële, interes-

sante en knotsgekke vakgebied waar we volop in gaan duiken: de parapsychologie.

In dit boek neem ik je mee in mijn zoektocht naar het onverklaarbare, met daarbij de nadrukkelijke aantekening dat dit boek géén naslagwerk over de parapsychologie is. Als je al het een en ander gelezen hebt over het veld ga je ongetwijfeld een aantal grote namen en spectaculaire verhalen missen. Dat heeft een reden: ik ben geen parapsycholoog in de klassieke zin van het woord. Ik bestudeer paranormale fenomenen in de context van mijn onderzoek naar bewustzijn, als psycholoog. Ik geloof namelijk sterk dat paranormale fenomenen ons meer kunnen vertellen over het grote mysterie dat bewustzijn heet. Ik zal je in dit boek niet proberen te overtuigen van het bestaan van paranormale verschijnselen, of van het grote ongelijk van de natuurwetenschap. Sterker nog, die hele welles-nietesdiscussie tussen parapsychologen en sceptici over het wel of niet bestaan van paranormale verschijnselen is misschien helemaal niet zo interessant. Na bijna een kwarteeuw in het bewustzijnsonderzoek denk ik dat het niet zo simpel ligt als de vraag of paranormale fenomenen wel of niet bestaan. In onze zoektocht proberen we antwoord te vinden op een veel interessantere vraag: wat betekent het patroon van resultaten uit parapsychologisch onderzoek, dat zelfs nog verder teruggaat dan de vroege parapsychologen uit de negentiende eeuw, namelijk tot de tovenaars-alchemisten uit de late middeleeuwen? Een patroon dat ons laat zien dat het vrijwel onmogelijk is om grip te krijgen op het paranormale, maar ons tegelijkertijd ook wijst richting een heel nieuwe manier van denken over bewustzijn en bijzondere ervaringen. Misschien zijn paranormale verschijnselen wel helemaal niet zo paranormaal, maar een heel logisch onderdeel van een universum waarin bewustzijn een heel fundamentele rol heeft en tóch keurig voldoet aan de natuurwetten.

VROEGER EN NU

We beginnen onze zoektocht naar het onverklaarbare door de parapsychologie zelf onder de loep te nemen. Wat is dat vakgebied eigenlijk? Hoe is het ontstaan? Hoe moet je het plaatsen binnen de wetenschap? En waarom zijn er eigenlijk bijna geen parapsychologen meer over? In dit hoofdstuk verkennen we de wortels van de parapsychologie – een tocht waar we niet alleen de psychologische, maar ook de filosofische en natuurkundige basis van de parapsychologie tegenkomen.

Een wetenschap aan gene zijde?

Een paar jaar geleden verscheen een mooi proefschrift, geschreven door historica Ingrid Kloosterman: *Wetenschap van gene zijde*, over de geschiedenis van de parapsychologie in Nederland. De titel is een stevige knipoog naar het kunnen communiceren met overledenen, aan gene zijde. Maar de titel heeft ook een wat meer onheilspellende lading. De academische parapsychologie in Nederland is namelijk niet meer. Of beter, niet echt meer. In 2011 is de laatste Nederlandse leerstoel in de parapsychologie formeel opgeheven. En sinds ik mijn baan als universitair docent met als informele leeropdracht ‘fundamenten van het bewustzijnsonderzoek’ in Groningen heb ingeruild voor de functie van

directeur Onderzoek voor de koepelorganisatie van Nederlandse universiteiten, zijn er bij mijn weten geen wetenschappers meer werkzaam aan Nederlandse universiteiten die ‘in de tijd van de baas’ paranormale fenomenen onderzoeken in de rijke traditie van figuren als William James, J.B. Rhine, Wilhelm Tenhaeff, Dean Radin en Dick Bierman, namen waar je misschien weleens van gehoord hebt als je geïnteresseerd bent in paranormaal onderzoek.

Internationaal gezien ziet het er maar marginaal beter uit. Er zijn nog onderzoeksgroepen parapsychologie in Northampton en Edinburgh in het Verenigd Koninkrijk; daarnaast zijn er een aantal hoogleraren versnipperd over Europa en de VS die zich systematisch bezighouden met paranormale fenomenen. Ook in China en India zijn er een aantal parapsychologie-afdelingen, maar de wetenschappelijke kwaliteit van het onderzoek aan die afdelingen is wisselend. Wereldwijd vormen academische parapsychologen een uitstervende beroepsgroep. De internationale wetenschappelijke parapsychologische gemeenschap is al sinds de jaren 1950 verenigd in de Parapsychological Association – een organisatie waar ik ook lid van ben. De PA kent een lange geschiedenis en is geaffilieerd lid van de American Association for the Advancement of Science, het genootschap dat het zeer prestigieuze en serieuze tijdschrift *Science* uitgeeft. Kortom, de PA is een serieuze wetenschappelijke vereniging. Maar als je goed kijkt naar de ledenlijst, valt op dat die niet zo lang is – 250 personen, dan ben je er wel. Congressen van de PA zijn vaak een plezierig weerzien met oude bekenden, maar nieuwe aanwas is vrij zeldzaam. In deze tijd van rappe social media is een nieuw PA-lidmaatschap zelfs een nieuwsberichtje én een post op X waard. Kom daar maar eens aan als je lid wordt van de ANWB. Kortom, het is een kleine club waar veertigers zoals ik de gemiddelde leeftijd aardig drukken. Je ziet dat ook direct terug in de bijeen-

komsten: waar een congres van bijvoorbeeld de Nederlandse Vereniging voor Brein en Cognitie een driedaags evenement is, barstend van jonge onderzoekers van allerlei pluimage en een tjokvol programma met meerdere parallele sessies in een groot congrescentrum om iedereen zijn verhaal te kunnen laten doen, zijn de meetings van de PA vooral meetings van oude witte mannetjes met een rustige agenda die zich afspelen in één zaaltje. Binnen de parapsychologische gemeenschap zijn dan ook de nodige zorgen over het voortbestaan van het veld als academische discipline.

Hoewel dit boek geen geschiedenisboek of encyclopedie is, is het goed om eerst eens van een afstandje naar de parapsychologie te kijken voor we diep de inhoud in duiken. Waar hebben we het eigenlijk over als we het hebben over parapsychologie? Wat komt er allemaal bij kijken? En waarom stuit het bestuderen van de bijzondere verschijnselen die zoveel mensen weleens meegeemaakt hebben op zoveel weerstand vanuit de academie, met name vanuit de psychologie? De geschiedenis van de parapsychologie en vooral de rol van bewustzijn en paranormale verschijnselen – collectief aangeduid met de Griekse letter *psi* in het vakgebied – in de wetenschap, is een stuk complexer, rijker en interessanter dan je zou denken. Om goed te begrijpen hoe het veld tegenwoordig in elkaar steekt, en hoe het zich verhoudt tot andere vakgebieden – met name de psychologie, filosofie en natuurkunde – beginnen we onze zoektocht naar het onverklaarbare met een behoorlijk diepe duik in de geschiedenis, om het eerste ogenschijnlijk onverklaarbare mysterie op te lossen: waarom is de parapsychologie vandaag de dag niet een bruikende wetenschap?

Van filosofie naar parapsychologie

De parapsychologie is de tak van de wetenschap die mentale verschijnselen onderzoekt die zich af lijken te spelen buiten het bekende biologische of natuurkundige domein. De term 'parapsychologie' is relatief modern; in 1889 werd het begrip voor het eerst gebruikt om het vakgebied dat toen nog bekendstond als *psychical research* te omschrijven en pas vanaf 1930 kwam het in zwang. De geschiedenis van de moderne parapsychologie als academische discipline begint dus vrij laat, maar de belangstelling voor paranormale fenomenen gaat al vele eeuwen terug. Het 'bovennatuurlijke' is al sinds mensenheugenis onderdeel van religieuze en spirituele tradities. Inscripties over orakels en droomuitleg kennen we bijvoorbeeld uit archeologische vondsten uit China, Mesopotamië en het oude Egypte en gaan tot wel bijna vierduizend jaar terug. Maar zelfs tot in de verlichting waren occulte studies zoals alchemie, de zoektocht naar de 'Steen der Wijzen', al dan niet heimelijk onderdeel van de vroege natuurwetenschappen, waarbij het vinden van spirituele kennis net zo belangrijk was als de resultaten die verkregen werden in het lab. Toch was de vroege 'magie' vaak een vrij praktische aangelegenheid: priesters en sjamanen waren vooral geïnteresseerd in het toepassen van waarzeggerij, communiceren met geesten. Mystici zoals de bekende middeleeuwse Duitse Dominicaanse monnik Johannes Eckhart (die je misschien beter kent als Meister Eckhart) richtten zich daarentegen juist op de mystieke ervaring an sich: in de traditie van Eckhart en zijn volgelingen is kennis over het goddelijke of het bovennatuurlijke de ervaring zelf en niet iets wat je in een model of theorie kunt vatten.

Pas in de achttiende eeuw zien we daar wat in verschuiven. De Zweedse wetenschapper-mysticus Emanuel Swedenborg wordt vaak aangewezen als een scharnierfiguur tussen de subjectieve

mystiek in de traditie van Eckhart en de meer rationaliserende filosofie en natuurwetenschap zoals we die vandaag kennen. Swedenborg werkte als toezichthouder voor het Zweedse College voor Toezicht op de Mijnbouw en stond goed bekend als natuurwetenschapper. Hij publiceerde over uiteenlopende onderwerpen, van metallurgie tot hersenwetenschap. Op middelbare leeftijd kreeg hij verschillende visioenen en mystieke ervaringen. In die visioenen sprak hij met overledenen en engelen. Zijn ervaringen legde hij vast in verschillende boeken. Wat zijn aanpak bijzonder maakte ten opzichte van andere eerdere en latere auteurs die zogeheten grenservaringen hebben meegeemaakt, is dat Swedenborg zijn ervaringen probeerde te integreren in een breder filosofisch kader, waarin hij ook nadrukkelijk een rol zag voor de natuurwetenschappen.

Swedenborgs werk trok de aandacht. De bekende Duitse filosoof Immanuel Kant wijdde er zelfs een essay aan: *Träume eines Geistesehers*, een van de vroegste reflecties op paranormale verschijnselen in de moderne westerse filosofie. Kant had de nodige kritiek op Swedenborg; hij vond het enerzijds totale onzin, al die beweringen over geesten en engelen. Tegelijkertijd was hij onder de indruk van Swedenborgs systematische aanpak. Het zette Kant aan het denken over de metafysica, de tak van de filosofie die zich bezighoudt met het nadenken over de aspecten van de wereld die letterlijk voorbij de natuurkunde liggen. Wat onderscheidt metafysica van het werk van Swedenborg? Niet veel, zo concludeerde Kant. Wil de metafysica serieus genomen worden, dan zullen filosofen echt met betere argumenten en analyses moeten komen. Anders is de metafysica net zo waardevol als de 'onzin' die Swedenborg uitkraamde, volgens Kant. Kant heeft daar later uitvoerig over geschreven. Zijn 'kritische filosofie' is tot op de dag van vandaag enorm invloedrijk en komen we ook later in dit boek weer tegen.

Het was echter een andere Duitse filosoof die, mede geïnspireerd door Swedenborg, paranormale verschijnselen pas écht serieus nam als verschijnselen die de moeite waard zijn om verder te verkennen: Arthur Schopenhauer. Schopenhauer ontwikkelde een filosofie waarin de wereld zoals wij die waarnemen een manifestatie is van een diepere realiteit die hij 'de wil' noemt – de drang om te bestaan, geïnspireerd op de oude Vedische filosofie, die spreekt over één 'oerbewustzijn'. Deze 'wil' bestaat buiten ruimte en tijd en hoeft zich daarom niet aan de wetten van oorzaak en gevolg te houden. Normaal gesproken kun je deze 'wil' niet rechtstreeks ervaren. Schopenhauer vond paranormale verschijnselen erg interessant om twee redenen. Ten eerste laten paranormale verschijnselen, zoals voorspellende dromen of telepathie tussen tweelingen, volgens Schopenhauer zien dat causaliteit (oorzaak en gevolg) niet absoluut vastligt: de wil kan zich soms manifesteren op manieren die niet kloppen met de natuurkunde van Isaac Newton. Dat noemen we dan 'paranormaal'.

Ten tweede ziet Schopenhauer mystieke ervaringen ook als 'getuigenverklaringen' voor het bestaan van de wil. Normaal gesproken kunnen we de wil niet rechtstreeks ervaren, maar soms gebeurt het wel, bijvoorbeeld als we in vervoering raken door een mooi muziekstuk, maar ook als we een mystieke of transcendente ervaring hebben. Kortom, Schopenhauer nam paranormale ervaringen uitermate serieus als 'datapunten' en daarmee empirische bevestiging voor zijn metafysische wereldbeeld.

Een materialistische revolutie

Met Schopenhauer zijn we inmiddels aangeland in het midden van de negentiende eeuw. Een interessante periode, want vanaf de tweede helft van die negentiende eeuw zie je een aantal paral-

lelle ontwikkelingen beginnen in de filosofie, de wetenschap én in de mystieke traditie die vandaag de dag in belangrijke mate het debat over de relatie tussen lichaam en geest en het paranormale bepalen. Om die ontwikkelingen goed te begrijpen moeten we nog even een stapje terug: naar de Franse Revolutie om precies te zijn. De Franse Revolutie was een enorme schokgolf in de geschiedenis. Het volk pikte het niet meer. De onderhuidse spanningen tussen koning, adel en kerk enerzijds en *les citoyens* anderzijds kwamen in 1789 tot een uitbarsting waarin het volk zichzelf – met het nodige geweld – emancipeerde. Met wisselend succes overigens, want zo fraai en verlicht waren de revolutionaire regeringen daarna ook weer niet. Echter, een nieuwe tijd vroeg ook om een nieuwe filosofie. Met name de rol van God, geest en kerk in het wetenschappelijk denken moest eraan geloven. De wetenschap moest losgemaakt worden van kerk en geloof. Voor de filosofie van de geest betekende dit dat de geest of ziel verklaard kan worden door de biologie. Hoewel deze filosofische opvatting, het materialisme, al teruggaat tot de oudheid, werd zij in de nasleep van de Revolutie tot de dominante filosofie en later haast tot ideologie verheven. De arts, fysioloog en senator Pierre-Jean-Georges Cabanis was hiervoor een van de voornaamste katalysatoren. Van hem is de uitspraak ‘Het brein verteert indrukken en scheidt gedachten uit’.

In de tweede helft van de negentiende eeuw werd het gedachtegoed van Cabanis stevig neergezet in het invloedrijke Duitse wetenschapsveld door Karl Vogt en Ludwig Büchner, die beiden scherpe pamfletten publiceerden waarin zij het materialisme als wetenschapsideaal neerzetten. De wetenschap diende zich los te maken van kerk en geloof en moest zich richten op het tastbare en het meetbare. Dat had nogal wat gevolgen. In de Duitse intellectuele wereld barstte een heuse *Materialismusstreit* los, met pamfletten en open brieven in kranten. Het zou toch geweldig